

DUPKA GYÖRGY

„ÉN ISTENEM, A KERESZTET VÁLLAINKRÓL VEDD LE!”

TRAGIKUS SORSÚ KÁRPÁTALJAI GULAG-ELÍTÉLTEK,
MÁRTÍROK PANTEONJA (ADATTÁRA), 1944–1970

XII. rész

„Igazán csak azok halnak meg, akiket elfelednek.”

15. SZOVJETELLENES CSOPORTOK A VÁDLOTTAK PADJÁN

A KGB hathatós közreműködésével a szovjet rendszer ellenfeleinek felszámolása a negyvenes évek végétől az ötvenes évekig Kárpátalján is fokozódott, gyors tempóban, „üzemszerűen” gyártották a hamis, valótlan vádak tartalmazó aktákat. Külön kategóriába sorolták a szovjet hatalommal szembe forduló ukrán, ruszin, magyar, sváb/német, szlovák, román nemzetiségűekből szerveződő „nacionalista szovjetellenes csoportokat”, a „terrorista bandákat”. A hazaárulással megbélyegzett elkövetők ügyében a haditörvényszék ítélt. A koncepciós perekben 5-től 25 évig terjedő szabadságvesztésre ítélte a szovjet hatalom megdöntésére szövetkezett csoportok tagjait, akik a társadalom teljes uniformizálását hirdető sztálini propagandának ellenszegültek. Az elítéltek általában a GULAG rideg, embertelen szibériai kényszermunkatáboraiba kerültek, szerencsés volt az, aki túlélte a büntető lágerek poklát.

Sztálin halála után a *Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének 1954. augusztus 14-én nyilvánosságra hozott rendelete* előirányozta a szervezett formában, illetve egyéni akcióban elkövetett törvénytelen ségek felülvizsgálatát. 1955. május 7-én **A. Labutov** igazságügyi vezérőrnagy, a Kárpátmel-leki Katonai Körzet katonai főügyésze Jelentésbe¹ foglalta az MVD, UMDB kárpátaljai főigazgatóságok vezetőinek, munkatársainak törvénytelen tevékenységét, melynek során hamisan megvádolt személyeket, csoporttagokat

¹ 227. sz. ügyirat. Korszun, 2016. 426–432.

ártatlanul juttattak vasrács mögé. A terjedelmes dokumentumot az SZKP KB első titkárának (**Hruscsov Ny. Sz.**), az Ukrán SZSZK SZKP KB első titkárának (**Kiricsenko A. I.**) és a Kárpátaljai Területi Pártbizottság első titkárának (**Vas I.M.**) is megküldte.

A leírt bizonyítékok alapján felhívta az illetékesek figyelmét, hogy a törvénytelen letartóztatások végrehajtásában, a vádiratok, feljelentések elkészítésében a következő személyek vettek részt, akiknek tetteikért felelősséget kell vállalniuk:

- Kárpátalján az MVD, UMDB/KGB főigazgatóságát irányító **Cserneckij** ezredes, valamint helyettesei: **Bojko** ezredes és **Makarov** alezredes;

- a KGB tisztii állományának területi, a nyomozást koordináló különleges ügyek osztályának vezetői: **Akszenov** ezredes, **Jakunjenko** főhadnagy, **Zudov** százados, **Golovanov** őrnagy, **Szotnyikov** alezredes, **Makarov** alezredes, **Uvin** főhadnagy, **Pedcsenko** százados, **Vaszilevszkij** őrnagy, **Lednyev** őrnagy, **Jakunjenko** főhadnagy;

- járási osztályvezetők az állambiztonsági és belügyi nyomozószerveknél: Ilosván **Ivanov** őrnagy, **Smelkov** főhadnagy; Técsőn **Szafonov** őrnagy, **Oleolenko** őrnagy, **Bobrovszkij** alhadnagy; Nagyszőlősen **Hriszticsenko** százados, helyettese **Parfenov** őrnagy; Huszton **Jermilov** őrnagy, **Porosin** százados;

- beépített, fizetett ügynökeik (Técső: **Varga András Károly**; Monasztirec: **Bony Mihail, Koda, Antony Mihail**; Munkács: **Gendrovszkij Igor**; Beregszász: **Zsoldos Ivan/János, Kovács Béla, Komáromi András, Szopkó Jurij/György**) és mások.

A Jelentés kiemeli: a felsorolt ügynökök hivatali beosztásukkal visszaélve, provokációs közreműködéssel fiktív ifjúsági nacionalista, szovjetellenes szervezeteket kreáltak. Ártatlanok sokaságát hurcolták meg. Félrevezették a katonai ügyészséget, hadbírótságot. Ezért a vezető tisztek, tisztviselők a párt előtt felelősséggel tartoznak, pártmegrovásban kell részesíteni őket. A vezérőrnagy szerint az általuk előkészített téves bírósági döntések szakszerű felülvizsgálatát folytatni kell.

Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül bemutatjuk az állambiztonsági tisztek és az általuk beépített ügynökök által kiszemelt és rosszhiszeműségből feljelentett áldozatokat, akik bűncselekményeket nem követtek el, előbbieik felterjesztése folytán – az MVSZ Határőr Hadsereg Kárpátaljai Katonai Hadbírótsága, a Kárpátmelléki Katonai Körzet Ítélszéke és más testületek előtt – mégis koncepciós perek elítéltejei lettek:

- *Beregszászi szovjetellenes nacionalista szervezet* (1947. február). A KGB beregszászi ügynökeinek (**Szopko Jurij/György**) provokációs közreműködésével alakult 9 tagú fiktív szervezet egyik képviselője a 25 évre ítélt bizonyos **Ivancso**, valamint **Bukszár Mihajlo/Mihály** tisztviselő. A haditörvényszék GULAG-rabságra ítélte őket. A korábbi (a KGB beregszászi részlegének tisztjei által kreált) hamis, valótlan tényekre alapozott bírósági ítélet felülvizsgálatát a Kárpátmelléki Katonai Körzet ügyészsége rendelte el 1954 májusában.

- *Munkácsi nacionalista szovjetellenes szervezet* (1947. augusztus). A KGB munkácsi ügynökeinek (**Grendovszkij Igor**) provokációs közreműködésével alakult 7 tagú fiktív szervezet egyik képviselője **Medenci Vaszil/László** (apja Ivan/János) mezőgazdasági szakiskolás tanuló volt. A haditörvényszék GULAG-rabságra ítélte őket. A korábbi (a KGB munkácsi részlegének tisztjei által kreált) hamis, valótlan tényekre alapozott bírósági ítéletet a Kárpát melléki katonai körzet katonai ügyészsége felülvizsgálta 1955 március 12-én.

- *Bilkei nacionalista szervezet* (1948. június). A KGB nagyszőlősi ügynökeinek provokációs közreműködésével alakult 4 tagú fiktív szervezet egyik képviselője **Mihaljanics Mária** (apja Alekszandr/Sándor, Bilke, 1933) középiskolás tanuló volt. A haditörvényszék GULAG-rabságra ítélte őket. A korábbi (a KGB nagyszőlősi részlegének tisztjei által kreált) hamis, valótlan tényekre alapozott bírósági ítéletet 1955. március 12-én a Kárpát melléki katonai körzet haditörvényszéke felülvizsgálta, a fiatalok fogságát megszüntették.

- *Nagybocskói nacionalista szervezet* (1948. augusztus 20.), képviselője **Jagnyuk Joszif** (apja Mihajlo, Nagybocskó, 1928) könyvtáros.²

- *Kőrösmezői „Podkarpatszka Rusz Felszabadítási Bizottság”* szovjetellenes csoport (1948. szeptember 11.). 25 évre elítélt képviselői: **Kacsurek Sztepan** (apja Ivan, Ungvár, 1902) szlovák nemzetiségű hivatalnok; **Ferenci Joszif/József** (apja Dmitrij/Demeter, Kőrösmező, 1904) hivatalnok. Rehabilitálták őket.³

- *Monostori „szovjetellenes terrorista banda”* (1948. október 19.). A fiktív szervezet egyik 25 évre elítélt képviselője: **Jackánics Vaszili** (apja Jurij, Monasztirec, 1911) ukrán nemzetiségű földműves.⁴ A korábbi (a KGB huszti részlegének tisztjei által kreált) hamis, valótlan tényekre alapozott bírósági ítéletet 1955. február 12-én a Kárpátmelléki Katonai Körzet Haditörvényszéke⁵ felülvizsgálta, az alítélteket szabadlábra helyezte.

² 71.sz. ügyirat. Korszun, 2016. 164–170.

³ 75.sz. ügyirat. Korszun, 2016. 177–178.

⁴ 81.sz. ügyirat. Korszun, 2016. 184–186.

⁵ 227.sz. ügyirat. Korszun, 2016. 428–429

- „*Szmevor-U*” („*Halál Ukrajna ellenségeire*”) *nacionalista csoport* (1948. november 30.). A 25 évre ítélt 10 fős csoport egyik képviselője: **Capulics Vaszil** (apja Ivan, Kisberezna, 1919) ungvári közgazdász. 1989-ben rehabilitálták.⁶

- *Técsői szovjetellenes nacionalista ifjúsági szervezet* (1950. október 26.). A KGB ügynöke, **Varga András** (apja Károly, Técső) provokációs közreműködésével alakult, 6 tagot számláló fiktív szervezet egyik képviselője **Publik Ottó** (apja Jozsif/József, Técső, 1933) középiskolai tanuló.⁷ A haditörvényszék GULAG-rabságra ítélte őket. A korábbi hamis, valótlan tényekre alapozott bírósági ítéletet a Szovjetunió főügyészsége 1954. november 6-án felülvizsgálta, a fiatalok 4 évnyi fogság után kiszabadultak.

- *Beregszászi járási magyar-nacionalista szovjetellenes szervezet* (1951. szeptember–december). A KGB beregszászi ügynökeinek (**Komáromi András, Kovács Béla**) provokációs közreműködésével alakult 20 tagú fiktív szervezet.⁸ 1952. január 4–6-án 25 évre ítélt kolhoztagok: **Nagy Lajos** (apja Kálmán, 1906), **Illés Béla** (apja Sándor, 1904), **Galambos József** (apja József, 1906), **Kiss Sámuel** (apja György, Beregszász, 1891) és mások. A korábbi (a KGB munkácsi részlegének tisztjei által kreált) hamis, valótlan tényekre alapozott bírósági ítélet felülvizsgálatát a Kárpát-melléki katonai körzet katonai ügyészsége 1954. augusztusában rendelte el.

- *Rahói-Técsői szovjetellenes terrorista csoport* (1952. május 16.). A 25 évre elítélt 29 fős (ebből 14 román nemzetiségű) csoport egyik képviselője: **Simon Vaszil** (apja Ilko, Szrednye Vogyane, 1911) román nemzetiségű földműves. Őket 1959-ben rehabilitálták.⁹

- *Uglyai szovjetellenes csoport* (1952. május 31.). A 25 évre családostól elítélt csoport képviselői: **Motrja Hanna/Anna** (apja Mihajlo, Uglja, 1928), **Motrja Hafija** (apja Ivan, Uglja, 1907), **Motrja Mihajlo** (apja Vaszil, Uglja, 1903) földművesek. 1990-ben rehabilitálták őket.¹⁰

- *Bustyaházi szovjetellenes nacionalista csoport* (1952. szeptember 16.). A 25 évre elítélt, majd a Krasznojarszki Norillagban szívrohamban elhunyt csoport képviselője: **Lukács Vaszil/László** (apja Ivan, Bustyaháza, 1930) földműves. 1990-ben rehabilitálták.¹¹

⁶ 84.sz. ügyirat. Korszun, 2016. 192–194.

⁷ 227.sz. ügyirat. Korszun, 2016. 427.

⁸ 227.sz. ügyirat. Korszun, 2016. 431.

⁹ 174.sz. ügyirat. Korszun, 2016. 333–339.

¹⁰ 177.sz. ügyirat. Korszun, 2016. 342–344.

¹¹ 180.sz. ügyirat. Korszun, 2016. 346.

- *Husztí fegyveres terrorista szovjetellenes csoport* (1953. június 8.). A 25 évre 1953. május 22-én elítélt, szigorított büntetőlágerbe hurcolt csoport egyik képviselője: **Vári József-Tibor** (apja József, Huszt, 1930) veléti lakos, magyar nemzetiségű mozigépész. 1990-ben rehabilitálták.¹²

15.1. A TISZABÖKÉNYI HUSZTI-CSOPORT

A magyarlakta falvak közül az Ugocsa-vidéki Tiszabökényben (abban az időben Bobove, a Vinogradovói/Nagyszőlősi járáshoz tartozott) 10 helyi lakos is megjárta GULAG-rabként a szovjet koncentrációs táborokat.

A KGB nyomozója, **Krecsko** főhadnagy, az 1. sz. vizsgálati részleg helyettes vezetője névtelen feljelentések alapján szovjetellenes csoport leleplezéséről informálta felettesét, **Turcsinov** ezredest, az 1. sz. vizsgálati részleg vezetőjét 1953. május 11-én. Kémkedéssel vádolta meg **Husztí György Ferenc**¹³ bökényi lakost, aki szerinte nem más, mint az amerikai hírszerzési szolgálat ügynöke. Állítását azzal indokolta, hogy Husztí a magyar hadsereg katonájaként 1944-ben a Vörös Hadsereg ellen harcolt, majd 1945 novemberében amerikai fogságba került. Feltételezése szerint a Kárpátaljára hazatérő hadifoglyot a Secret Service amerikai felderítő szolgálat beszervezte, és megbízták szovjetellenes tevékenység folytatásával. Hazatérése után az *Amerika hangja* szovjetellenes adásait rendszeresen hallgatta, ennek hatására saját környezetében szovjetellenes agitációt fejtett ki, dicsérettel illette a külföldi országok kapitalista rendszerét.

1951-ben hasonló gondolkodású honfitársaival szovjetellenes csoportot szervezett. Szándékukban állt, hogy a Kárpátalján már ténykedő más fegyveres szovjetellenes „bandákkal” felveszik a kapcsolatot, és a szovjet hadsereg hátszországban a szovjet hatalmi szervek ellen fegyveres harcot folytatnak, amennyiben az imperialista hatalmak megtámadják a Szovjetuniót.

Miután csoportjába verbuválta **Kapincu Jenőt** és **Papp Jenőt**, további tagokat kért fel **Illés István**, **Matuz István** és **Kiss József** személyében.

Krecsko főhadnagy feletteseinek javasolta a felderített célszemély őrizetbe vételét, vádirat megfogalmazását az USZSZK BTK 54-1. „a”, 54-11., 54-6-1., 54-10-1. paragrafusai alapján. Javasolta az Indítvány másolatának elküldését a katonai főügyészségnek és a kárpátaljai belügyi főosztály 1. sz. különleges részlegének is.

¹² 183.sz. ügyirat. Korszun, 2016. 350.

¹³ 294.sz. ügyirat. Korszun, 2018.515–516. Forrás: AUSZBU ZO, Fond 7., op. 1. ode.Sz.-1750. 130–131. Eredeti, gépelt.

Gavrilov százados 1954. február 25-én keltezett határozati indítványában¹⁴ – a 3298. sz. *Husztii-ügyirat* alapján – kezdeményezi feletteseinél **Husztii György**, 1953. március 15-én letartóztatott kémgyanús, amerikai felderítési szervek által beszervezett bökényi lakos vizsgálati idejének 1954. március 4-től számított meghosszabbítását egy újabb hónappal. 1953. május 15-én a kárpátaljai MVD hadbíróháza 25 évre ítélte. 1954. január 4-én a katonai főügyészség felülvizsgálta, majd megsemmisítette a korábbi ítéletet, és bizonyítékok hiányában pótlólagos nyomozást rendelt el.

Ez már sorrendben az ötödik beadványnak számít, mivel a katonai ügyészség a vádirathoz konkrét bizonyítékok bekérését rendelte el. A Kárpátalján ténykedő szovjet csekesták Husztii bizonyítékok nélkül, manipulált adatokkal amerikai ügynököknek bélyegezték.

Husztii György börtönfotója.

1954. május 18-án váratlan fordulat történt a Husztii-ügyben. A KGB kárpátaljai főosztálya belátta, hogy perdöntő bizonyítékokat nem tud a katonai fő-

¹⁴ 307.sz. ügyirat. Korszun, 2018.533-535. Forrás: AUSZBU ZO, Fond 7., op. 1. ode.Sz.-1750. 250-252. Eredeti, gépelt.

ügyészségnek prezentálni, ezért úgy döntöttek, hogy kezdeményezik a nyomozás leállítását, és a meghurcolt **Huszi György** szabadon bocsátását a börtönből. A határozat előterjesztője **Uvin** százados, a vizsgálati osztály nyomozója. Helyben hagyta **Szavcsuk** alezredes, a KGB kárpátaljai főosztályának vezetője.¹⁵ Így ért véget Huszi György meghurcoltatása, akit szintén rehabilitáltak.

Korszun Olekszij, a dokumentumgyűjtemény összeállítója a 294-es és 307-es sz. dokumentumokhoz fűzött megjegyzésében kifejti, hogy a második világháború végén az amerikai, francia, illetve angol hadsereg fogolytáborából hazatérő egykori hadifoglyokat az állambiztonsági szolgálat kárpátaljai főosztálya bizonyítékok hiányában kiagyalt, mondvacsinált, hamis vádakkal illettek, nyugati kémiszolgálatok által beszerezett ügynököknek kiáltottak ki. A szovjet rezsím politikai elítélteit a rendszerváltozás idején rehabilitálták

15.2. AZ UNGVÁRI CSURGOVICS-CSOPORT

Ungváron 1950–1955 között a levéltári iratok, visszaemlékezések alapján két csoport tevékenységéről szereztünk tudomást, melyek tagjaival brutálisan leszámoltak.

A szovjet titkosszolgálat által 1950-ben, az Ung-parti városban felgöngyölített, úgynevezett rendszerellenes magyar diákszervezkedésről először az ezredfordulót követően a neves **dr. Fodor István**¹⁶ (1907–2000) botanikus professzor fia, az azonos nevű, édesapja nyomdokain haladó **dr. Fodor István** (Ungvár, 1940) botanikus, Gödöllőn élő nyugalmazott egyetemi professzor tett említést a *Kárpáti Igaz Szóban* közzölt cikkében: „*Még jól emlékszünk arra az esetre, amikor a mi környékünkön a szovjetek letartóztattak egy 15-16 éves fiúból álló csoportot (Csurgovics Sándor, Kijovics Elek és társai) állítólagos rendszerellenes szervezkedés ürügyén. Ők csak több éves börtön után térhettek haza...*”¹⁷

Az *Akiket rehabilitált a történelem* című gyűjteményben¹⁸ megtaláltam két tizenéves politikai elítélt, **Csurgovics Sándor**¹⁹ (Olekszandr Georgijovics,

¹⁵ 312. sz. ügyirat. Korszun, 2018.541–543. Forrás: AUSZBU ZO, Fond 7., op. 1. ode.Sz.-1750. 275–277. Eredeti, gépelt.

¹⁶ *A Kárpátok büvöletében élt. Fodor István botanikus centenáriumi emlékkönyve*; összeáll. ifj. Fodor István; Intermix, Ungvár–Bp., 2007 (*Kárpátaljai magyar könyvek*)

¹⁷ Fodor István: Forradalmi visszapillantás fél évszázadból. *Kárpáti Igaz Szó*, 2006.október 11.

¹⁸ RIZO, I. 2003. 152–786.

¹⁹ RIZO, I. 2003. 424., 744.

Ungvár, 1932) és **Kijovics Elek**²⁰ (Olekszij Joszipovics, Ungvár, 1935) adatait, illetve a két ungvári zeneiskolás elítélésének időpontját és a rájuk vonatkozó tömör bejegyzéseket.

Korszun Olekszij 2016-ban kiadott levéltári dokumentumgyűjteményében közzéteszi a 333. sz. ügyiratot. Ez nem más, mint **Gavrilov** főhadnagy, a kárpátaljai KGB 2. sz. vizsgálati ügyosztálya helyettes vezetőjének **Csurgovics Sándor** szovjetellenes tevékenységével kapcsolatos *Vádemelési indítványa*.²¹ Az 1950. március 25-én keltezett, **Fedorov** főhadnagy osztályvezető egyetértő ellenjegyzésével és **Akszanov** ezredes, a nyomozati főosztály vezetőjének jóváhagyásával összeállított vádirat a 2618. sz. nyomozati akta alapján került megfogalmazásra. Többek között bizonyítékok mellőzése nélkül egyértelműen kimondja, **Csurgovics Sándor**, mint görögkatolikus lelkipásztor fia, a fennálló társadalmi rend iránt ellenszenvet tanúsított, 1949 augusztusában **Kijovics Elek** társával megalkították a „*Halál a szovjet hatalomra*” *szovjetellenes csoportot*. Vezetőként számos alkalommal szervezett titkos összejövetelt, ahol a meghívottak körében a szovjetellenes tevékenység aktivizálásának kérdését vitatták meg. Összeállította a csoport eskütételének szövegét, fegyverek beszerzését kezdeményezte.

A szovjetellenes tevékenységgel vádolt **Csurgovics Sándor** az ellene felhozott vádakot aláírásával ismerte el.

A 17 és 14 éves diákokat 1950. február 2-án tartóztatták le, majd a katonai törvényszék elé álltak.

Fiatalkorukra való tekintettel a hazaárulásért kiszabható halálos ítéletet ugyan megúszták, ám a katonai ügyész így is a legnagyobb, halálbüntetéssel egyenértékű ítélet kiszabását kérte a katonai törvényszéktől. Az MVSZ Hattárőr Hadseregének Kárpátaljai Körzeti Hadbíróháza az USZSZK BTK 54-1. „a” és 54-11. paragrafus alapján mindkettőjüket 25 év szabadságvesztésre ítélte 1950. május 22-én.

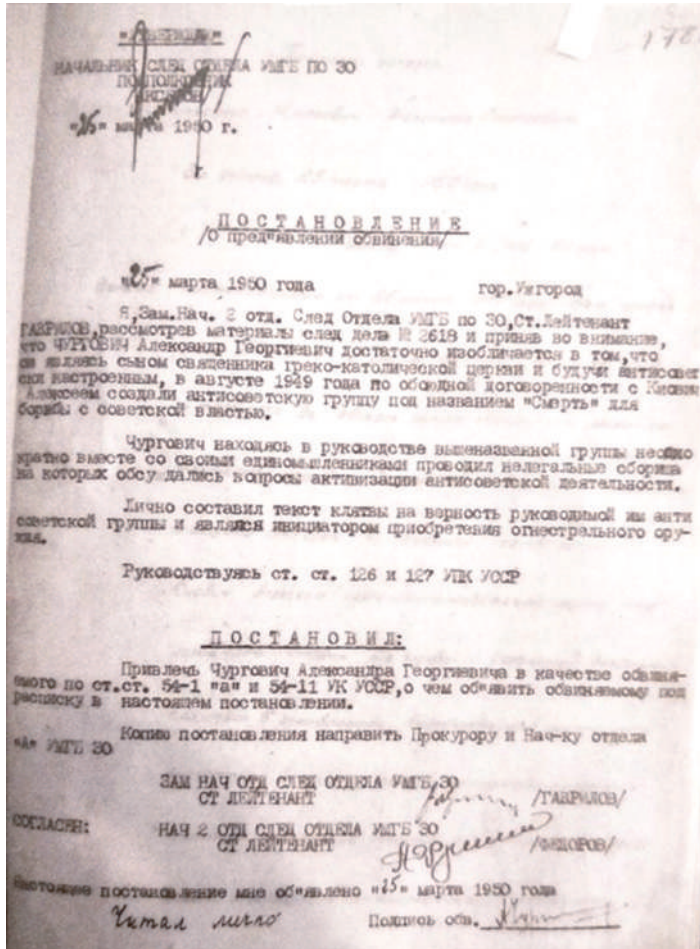
Sztálin halála után az Ukrán Legfelsőbb Bíróság 1954. június 30-án enyhített a korábbi ítéleten, Csurgovicsnak 10, míg Kijovicsnak 6 évre csökkentették a büntetését.

A koncepciók perben elítélt ifjú további sorsáról valamivel bővebb információt közöl édesanyja, **Csurgovics Ilona** a Szovjetunió Főügyészehez 1954. szeptember 6-án intézett *Folyamodványában*.²² Ebben a korábbi ítélet

²⁰ RIZO, I. 2003. 369.

²¹ 333.sz. ügyirat. Korszun, 2016.626. Forrás: AUSZBU ZO, Fond 7., op. 1. ode.Sz.-5690. T-1.176.

²² 195. sz. ügyirat. Korszun, 2016.371–372. Forrás: AUSZBU ZO, Fond 7., op. 1. ode.Sz.-5690. T-1.327–328. Eredeti, gépiratos.

Vádemelési indítvány Csurgovics Sándor ellen.

felülvizsgálatát és az Omszokban felállított kényszermunkatáborba került fia szabadon bocsátását kérelmezte. Többek között leírja, a legidősebb fia, Sándor a letartóztatás előtt az ungvári zeneművészeti iskola első évfolyamos diákja volt, szabadidejében a Kárpátaljai Népi Kórusban vállalt munkát, hogy tovább tudjon tanulni.

A Folyamodvány érdemi elbírálásáról nincs adatunk. A fiatalok amnesztiával szabadultak. 1991-ben rehabilitálták őket.

Megjegyzem, a görögkatolikus papi dinasztiából²³ származó **Csurgovics Sándor** édesapját, **Csurgovics Györgyöt**²⁴ (1905–1972) is kegyetlenül meghurcolták vállalt hitéért. Ő abban az időben sislóci görögkatolikus parochusként végezte papi szolgálatát, és az aposztázia elutasítása miatt a Kárpátaljai Területi Bíróság 1950. október 25-én 25 évi szabadságvesztésre ítélte. Büntetését Angarszk (Irkutszki terület) GULAG-lágerében töltötte. 1956-ban szabadult. 1992-ben rehabilitálták.

15.3. A RADVÁNCI BENYÁK-CSOPORT

A másik *Ungvári szovjetellenes csoport* 1955 tavaszán alakult. Szervezője, irányítója a 16 éves radvanci **Benyák Nándor**²⁵ volt. A rehabilitációs adattár, további két tagja: a 18 éves **Orlovsky Vince** és a 17 éves **Kulcsár János Tibor**. Röplapokat, falragaszokat terjesztettek, céljuk az volt, hogy tiltakozzanak a szovjet ideológia ellen.

Benyák Nándor visszaemlékezése szerint a háromfős csoport több mint hat hónapig tevékenykedett.²⁶ A KGB szívós, fél évig tartó nyomozása következtében lebuktak. Társaival a KGB ungvári börtönének magánzárkájában ült 1955 decembere és 1956 júniusa között. A vádiratot ellenük **Golovánov**, a KGB őrnagya állította össze. Ügyükben 1956. március 20-án a Kárpátaljai Területi Népbíróság zárt tárgyalás keretében hozott döntést. **Benyák Nándor** elsőrendű vádlottat és **Orlovsky Vince** másodrendű vádlottat 6 évi, **Kulcsár János Tibor** harmadrendű vádlottat 4 évi javító-nevelő munkatáborban letöltendő szabadságvesztésre ítélte.

Benyák Nándor 34 hónap fogság után a mordvinföldi Szosznovka község 7. sz. GULAG-munkatáborából 1958. december 13-án amnesztiával szabadult. Politikai fogolytársa volt a mezőkaszonyi **Szécsy Sándor**, a nagyszőlősi csoportból pedig **Dudás István** és **Kovács Zoltán**, valamint a munkácsi **Dóri János**.

²³ Apja az Ungváron elhunyt **Csurgovics György** (Nyírparasznya, 1864.05.02. – Ungvár, 1940.08.08.) ungvári görögkatolikus pap, főesperes, szentszéki tanácsos, író, költő. Lásd Marosi Anita cikkét: <https://karpatalja.ma/sorozatok/karpatalja-anno/karpatalja-anno-csurgovics-gyorgy-gorogkatolikus-pap-kolto/>. Továbbá lásd még: **Csurgovics János** (–1862), a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye helynöke szintén ebből a görögkatolikus családból származott. Forrás: http://real.mtak.hu/169001/1/Molnar-Ferenc_monografia-HU_2023_boritoval.pdf, 70. old. (letöltés ideje: 2024.02.08.)

²⁴ RIZO, I. 2003. 744. o.

²⁵ RIZO, I. 2003. 182. o. Az itt közölt alapadatok: Benyák Nándor (Nandor Nandorovics, Ungvár, 1939) szlovák nemzetiségű, középiskolás, pártonkívüli, Ungvár lakosa, asztalos. A megyei népbíróság 1956. március 20-án 6 évi szabadságvesztésre ítélte. 1991-ben rehabilitálták.

²⁶ Szabadságharcunk a bolsevizmus ellen. Millenniumi számadási könyv. I. kötet. A művet szerkesztette: dr. Fejér

Dénes és Vasvári Vilmos. Kiadta a Magyar Politikai Foglyok Szövetsége, 2002. 149–152.o

Az ungvári csoport két tagjának további sorsa, lakhelye ismeretlen. *A rehabilitált történelem* című adattár bejegyzése szerint **Orlovsky Vince**²⁷ (Vincent Joszipovics, Perecsenyi j. Turjaremete, 1937) ukrán nemzetiségű, elemi iskolai végzettségű, Ungvár lakosa, pártonkívüli és munkanélküli. A megyei népbíróság 6 évre ítélte. 1991-ben rehabilitálták. További sorsa ismeretlen. Az idézett adattár alapinformációkat közöl **Kulcsár János Tiborról**²⁸ is: (Tiberij Andrejevics, Ungvár, 1938) születési és lakhelye Ungvár, magyar nemzetiségű, alapiskolai végzettséggel rendelkezik, pártonkívüli, munkás. Őt is 1956. március 20-án állították a csoport tagjaként a megyei népbíróság elé, amely 4 évnyi szabadságvesztésre ítélte. 1991-ben rehabilitálták. További sorsa ismeretlen.

Benyák Nándor egy levelében bizonyos munkácsi fogolytársáról, **Dóri Jánosról** is említést tesz. A rehabilitáltak adattárában egy hasonló családnevű elítéltet találtam, aki nem János (Ivan), hanem István (Sztefan), és nem munkácsi, hanem királyházi: **Dóri István** (Sztefan Antonovics, Szőlősi járás, Királyháza, 1928) magyar nemzetiségű, középiskolai végzettsége van, pártonkívüli, munkás, Királyháza (Korolevo) lakosa. 1947. június 18-án a Kárpátaljai Megyei Népbíróság 10 évnyi szabadságvesztésre ítélte. 1989-ben rehabilitálták. **Benyák Nándor** megemlíti azt is, hogy bal lábát levágták, mert a Vorkután kirobbant lázadás során súlyosan megsebesült. Adataim szerint több magyar vonatkozása is van a vorkutai lágerfelkelésnek. A szénbányászatról híres Vorkutában a mostoha körülmények miatt a bányászmunkára kényszerített és az első amnesztiában nem részesült politikai elítéltek (a 6. sz. szigorított Recslagban) 1953. július–augusztus között sztrájkba fogtak, amit **Gyerevjanko** táborparancsnok kegyetlenül szétvert, a foglyok közé lövetett, a hivatalos adatok szerint 53 rabot ért halálos lövés.

A rabok adatai szerint több mint 70 társukat megölték. Később vált ismertté, hogy a sztrájk egyik fő szervezője a budapesti **Áprily Ferenc** hadnagy, politikai fogoly volt. **Gregorovics István**, a beregsziklasi (Scserbovec) görög-katolikus templom 25 évre elítélt parochusa egyik levelében így írt a vorkutai rablázadásról: „... *Az összes láger besztrájkolt, egy egész hétig nem ment ki dolgozni. A többi láger egy hét után feladta a sztrájkot és munkába állt, a mi 10. sz. lágerünk makacsul kitartott. De a nyolcadik nap tragikusan végződött, mert a lágert körülvette a hadsereg, sortüzet nyitottak, és így – vagy 60 halott, 200 sebesült láttán – a láger megadta magát. Ekkor esett el egy lett szerzetes*

²⁷ RIZO, I. 2003. 535.

²⁸ RIZO, I. 2003. 424.

(Jānis Mendriks, lett katolikus pap – a szerző megjegyzése) és Csépes János kárpátaljai görögkatolikus lelkész.²⁹

Benyák Nándor szabadulása után 1987. július 14-ig állandó megfigyelés alatt állt. Bárhová is jelentkezett Ungváron, munkára vagy tanulásra, mindig fel kellett tüntetnie, hogy szovjetellenes tevékenységért el volt ítélve. Az Ungvári Állami Egyetemen szerzett magyar szakos diplomát.

A Kárpáti Kiadó magyar szerkesztőségének csoportja, 1981.

Álló sor, balról: Fejes János, Groszman Endre és Benyák Nándor.

Ülnek: Tirkánics Gabriella, Erdélyi Lenke, Zékány Éva. A szerző gyűjtése.

A Kárpáti Kiadó magyar szerkesztőségének munkatársaként kezdte el pályafutását, majd magyarországi rokonainak közbenjárására végül sikerült családjával áttelepülnie Magyarországra, Debrecenbe. 1992. április 4-én kapta kézhez a 13/147. számú rehabilitációs igazolást. A magyar állam '56-os emlékéremmel is kitüntette.

Végezetül a 6 évre elítélt **Benyák Nándor** két leveléből idézek, ami bizonyítja, hogy az ungvári csoport céltudatosan hajtott végre megtervezett akcióit.

²⁹ Dupka György. Magyar GULÁG–GUPVI-rabok Euráziában. Történelmi szociográfia. Befejező rész. Együtt, 18. évf, 2. szám, 2020. 110–111. o.

Részlet az első levélből: „A csoportot én szerveztem és irányítottam. Célunk az volt, hogy tiltakozzunk a szovjet megszállás ellen, az embereket pedig arra szólítsuk fel, hogy szálljanak szembe a kommunista ideológiával és követeljék Kárpátalja visszacsatolását Magyarországhoz. Mindezt szóban és írásban – röplapokon és falragaszokon – tettük. A csoport több mint fél évig, egészen 1955. december 15-ig tevékenykedett. Abban bízunk, hogy példánkat követve más szovjetellenes csoportok is létrejönnek.”³⁰

Részlet a második levélből: „A 7. számú lágerben voltam (...) Hogy hogyan kerültem oda? Ez olyan kérdés, mintha megkérdezném egy viselt katonától, hogyan került a frontra a háborúban. Mert vittek. A nép ellensége lettem, mert ki mertem mondani azt, amit éreztem, amit gondoltam. Lehet, hogy abban az időben Ti is hasonlóképpen cselekedtetek volna.”³¹

A Benyák-csoport emléktáblája. Ungvár, az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Középiskola folyosójának falán. A szerző gyűjtése.

Az ungvári fiatalok (**Benyák Nándor, Orlovsky Vince, Kulcsár János Tibor**) ellenálló csoportjának emlékét 1956-os emléktábla őrzi.

³⁰ Dupka György magánarchívuma. A kézzel írt levél szerzője: Benyák Nándor. Debrecen, 1992.01.16

³¹ Dupka György magánarchívuma. A kézzel írt levél szerzője: Benyák Nándor. Debrecen, 1992.08.19.

15.4. A BELAJA GVARGYIJA (FEHÉR GÁRDA) SZOVJETELLENES CSOPORT

A KGB túlbuzgó munkatársai hosszabb megfigyelés után 1950. január 30. és április 14. között 13 svábnémet, ruszin/ukrán, magyar nemzetiségű munkácsi fiataalt tartóztattak le, akik az úgynevezett *Belaja Gvargyija* (Fehér Gárda) *szovjetellenes csoportba* tömörültek.³²

Az USZSZK Állambiztonságának Kárpátaljai Főigazgatósága által összeállított koncepciók vádirat szerint a következő bontásban vádolták meg a 13 fiataalt, akik államellenes bűncselekményt követtek el:

- az USZSZK BTK 54-1. „a”, 54-9., 54-11. sz. paragrafusai alapján vádlott **Gerber József Gézáé** (1927), **Strömpl Lajos Vilmosé** (1929), **Fenyvesi József Józsefé** (1928), **Pavlik János/Ivan Dezsőé** (1927), **Kopcsa József Mihályé** (1905), **Kovács Ferenc Jánosé** (1929), **Stul Sándor Jánosé** (1929), **Dorr János Jánosé** (1929);
- az USZSZK BTK 20-54-1. „a” paragrafusa alapján vádlott **Rziman Teréz Istváné** (1897);
- az USZSZK BTK 54-12. és 196. sz. paragrafusai alapján vádlott **Bubrják Mihail Iváné** (1886);
- az USZSZK BTK 54-12. sz. paragrafusa alapján vádlott **Laurtner Rudolf Rudolfé** (1928), **Mikulaninec Vaszil Alekszandrovicse** (1928), **Pavlika Rudolf Dezsőé** (1928).

Az állambiztonsági szolgálat kárpátaljai nyomozói szerint **Gerber** vádlott 1946–1948 között kezdeményezte a *Belaja Gvargyija* (Fehér Gárda) szovjetellenes csoport létrehozását, azzal a céllal, hogy fegyveres harcot indítson a szovjet hatalom ellen. Mint a munkácsi mozgalom vezére, hasonló gondolkodású tagokat toborzott, és céljai elérése érdekében arra törekedett, hogy az összekötőin keresztül az országban tevékenykedő OUN-banditákkal és a Magyarországon illegalitásban aktivizálódó antidemokratikus reakciós elemekkel felvegye a kapcsolatot.

A csoport vezére a fentebb felsorolt személyeket különböző időpontokban a gárdába beszervezte, aztán harcra felkészítő összejöveteleket tartott, a csoport tagjaival fegyvereket, lőszeret, orvosságokat, kommunikációs és sokszorosító eszközöket stb. gyűjtöttek.

A tagok közül **Dorr** és **Stul** diverziós csoport tagjaként 1946-ban a Munkácsi Szeszgyár raktárát is felgyújtották. **Rziman** kapcsolatban állt a

³² 202.sz. ügyirat. Korszun, 2018.362-363. Forrás: AUSZBU ZO, Fond 7., op. 1. ode.Sz.-2258. T-6. 186-188. Eredeti, gépiratos.

magyarországi reakciós elemekkel. **Bubrják** 1949-ben törvénytelenül szert tett lőfegyverre és lőszerekre.

Lautner, Mikulaninec, Pavlik Rudolf tisztában voltak vele, hogy csoportos bűncselekményt követnek el, mégsem tettek jelentést a szovjet szerveknek, utólag beismerő vallomást tettek, miszerint hibát követtek el, megbánták tettüket.

A házkutatás során **Gerber, Strömpl, Pavlik János** és **Bubrják** tulajdonából fegyvereket, lőszereket és egyéb tiltott eszközöket koboztak el.

A nyomozati anyagból az is megtudható, hogy a szovjet titkosszolgálat beépített ügynökei – **Bodnár, Kohutics Vaszil** – provokációs szerepet játszottak, őket nem vonták felelősségre, habár tulajdonképpen a *Belaja Gvargyija* (Fehér Gárda) *szovjetellenes csoport* létrehozásában felbujtóként is aktívan közreműködtek.

A nyomozati anyag alapján a KGB kijevi központjában **Rudenko és Szkítov** állambiztonsági őrnagyok által összeállított, **Fagyjev** állambiztonsági ezredes aláírásával ellátott és fentebb ismertetett *Zárójelentést*³³ 1950. augusztus 1-jén **Jeszipenko** vezérőrnagy, az USZSZK Állambiztonsági Minisztériumának helyettes minisztere jóváhagyta, és a Szovjetunió Állambiztonsági Minisztériuma (MGB) mellett működő Különleges Tanácsnak továbbította, hogy a javaslatuk alapján **Gerbert, Strömpl, Fenyvesit, Pavlik Ivánt, Stult, Dorrt, Kopcsát, Kovácsot** 25 évre, **Rzimant, Bubrjákot** 10 évre, **Lautnert, Mikulaninecet, Pavlik Rudolfot** 5 év kényszermunkátlaborban letöltendő szabadságvesztésre és teljes körű vagyonek Kobzásra ítélje.

A későbbiekben annyi változás történt, hogy az 1950. november 29-én kihirdetett ítélethozatalban³⁴ az első rendű vádlottnak minősített **Gerberre** és **Strömplre** 25 évet,³⁵ a másodrendű vádlottak közzé sorolt 7 főre (**Fenyvesi**,³⁶ **Pavlik Iván**,³⁷ **Stul**,³⁸ **Dorr**,³⁹ **Kopcsa**,⁴⁰ **Kovács**,⁴¹ **Rziman**⁴²) 10-et, a harmadrendű vádlottra

³³ 202.sz. ügyirat. Korszun, 2018.362. Forrás: AUSZBU ZO, Fond 7., op. 1. ode.Sz.-2258. 6. kötet, 186–188. Eredeti, gépelt.

³⁴ 202.sz. ügyirat. Korszun, 2018.363. Forrás: AUSZBU ZO, Fond 7., op. 1. ode.Sz.-2258. 6. kötet, 186–188. Eredeti, gépelt.

³⁵ Büntetés helye: MVD ITL Mineralnij láger, Norilszk.

³⁶ Büntetés helye: MVD ITL Mineralnij láger, Norilszk.

³⁷ Büntetés helye: MVD ITL Recsnaj láger, Vorkuta.

³⁸ Büntetés helye: MVD ITL Recsnaj láger, Vorkuta.

³⁹ Büntetés helye: MVD ITL Recsnaj láger, Vorkuta.

⁴⁰ Büntetés helye: MVD ITL Sztjepnaj láger, Dzszejkazgan.

⁴¹ Büntetés helye: MVD ITL Sztjepnaj láger, Dzszejkazgan.

⁴² Büntetés helye: MVD ITL Ozernij láger, Tajset.

(**Bubrják**⁴³) 7, a negyedrendű vádlottakra (**Lautner**,⁴⁴ **Mikulaninec**,⁴⁵ **Pavlik Rudolf**⁴⁶) 5 évet szabtak ki. A 2596. sz. ügyirat szerint elítélt csoport tagjainak „különleges” büntetőtáborba szállítását 1950. december 1-jén keltezett *Utastításában* **Jersov** őrnagy, a Szovjetunió Állambiztonsági Minisztériuma (MGB) „A” 2. sz. osztály 2. sz. részlegének meghatalmazott tisztségviselője rendelte el, ennek másolatát a KGB kijevi, valamint kárpátaljai vezetőnek is megküldte.⁴⁷

1951. január 3-án⁴⁸ **Balasz** főhadnagy, az állambiztonsági szolgálat kárpátaljai vizsgálati osztályának vezető parancsnoka újra áttanulmányozta **Rziman Teréz** (Budapest, 1897) Munkácson élő egykori operaénekes 2596. sz. vádiratát, egyben megerősítette, hogy a **Gerber József** elítélt által Munkácson létrehozott szovjetellenes csoport megalapításában a művésznő büntársként részt vett. Ennek okán szociálisan veszélyes elemnek tartja. Határozata kimondja, hogy az MVD különleges táborában kell letöltenie kiszabott büntetését. Az erre vonatkozó határozatot felettesével, **Akszenov** alezredes osztályvezetővel egyeztette. **Bojko** ezredes, a KGB Kárpátaljai Főigazgatóságának helyettes vezetője a nyomozótisztek határozatát helyben hagyta.

Megjegyzendő, **Rziman Teréz** és hozzátartozói 1954–1956 között számos kegyelmi kérvényt intéztek az ungvári, a kijevi és a moszkvai vezetőknek szabadulása érdekében, ám mindez süket fülekre talált. A művésznő szabadlára helyezését sürgető kérvények teljesítését **Szavcsuk P.** ezredes, az állambiztonsági szolgálat kárpátaljai főosztályának vezetője és **Szlony** ezredes, az USZSZK belügyminiszterének helyettese minden esetben megtagadta. Nem érdekelte őket, hogy **Rziman Teréz** szüleivel 1942-ig Budapesten élt. A Munkácsi Erdőgazdaságba kinevezett férjét a Latorca-parti városba követte. Mint zenetanár, kórusvezető, a római katolikus egyházközség zenekarának karmestereként aktívan részt vett a város kulturális életében, 1945-től a munkácsi művelődési ház és a helyi színház egyesített zenekarában játszott. 1954-ben engedélyezték férje, **Rziman Károly** Budapestre történő hazatérését, ahol két lánya, Mária és Éva, valamint a művésznő édesanyja, **Miskolci Lászlóné** fogadta. Közösén küldtek a Kreml akkori vezetőinek (**K. E. Vorosilov**nak, SZU Legfelső Tanácsa elnökének, **G.**

⁴³ Büntetés helye: MVD ITL Sziblag.

⁴⁴ Büntetés helye: MVD ITL Unzslag.

⁴⁵ Büntetés helye: MVD ITL Kargopollag.

⁴⁶ Büntetés helye: MVD ITL Izellag.

⁴⁷ 216.sz. ügyirat. Korszun, 2018. 387–388. Forrás: AUSZBU ZO, Fond 7., op. 1. ode.Sz.-2258. 6. kötet, 202. Másolat, gépelt.

⁴⁸ 220.sz. ügyirat. Korszun, 2018. 391–392. Forrás: AUSZBU ZO, Fond 7., op. 1. ode.Sz.-2258. 6. kötet, 226. Eredeti, gépelt.

M. Malenkov miniszterelnöknek, a főügyésznek) beadványt, de erre sem kaptak választ. A súlyosan beteg művésznő 1956. szeptember 30-án az Irkutszki területi Tajset GULAG-táborban hunyt el. 1989. május 4-én rehabilitálták.

Később társairól is bebizonyosodott, hogy valamennyien a totalitárius rendszer áldozatai, mindegyiküket rehabilitálták.

15.4. A MUNKÁCSI KÖRZETI CSORI-CSOPORT

1952–1954 között a *Nepokorena juniszty* (Megtörhetetlen ifjúság) nevű szovjetellenes csoport tevékenykedett a munkácsi körzetben, ami valójában egy irodalmi körnek volt tekinthető. Azonban politikai érettségükről tanúskodik 1952-ben megfogalmazott és a lakosok körében terjesztett röplapjuk, amelyben felszólítják honfitársaikat, hogy ne higgyenek a szovjet társadalom ígéreteiben, mert az életképtelennek bizonyul. Higgyenek abban, hogy hamarosan eljön az igazi szabadság.⁴⁹

A fiatal irodalmárokat tömörítő kör tevékenységét a regresszív kommunista hatalom figyelemmel követte. A szovjet életmódot nyíltan is bíráló ruszin öntudatú fiatalok csoportját 1954 végén a KGB letartóztatta.

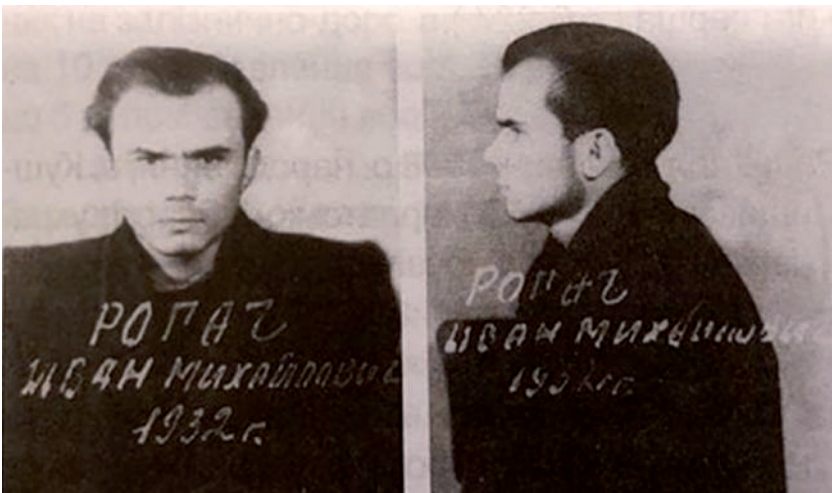
*Csori Jurij/Georgij tanító börtönfotója*⁵⁰

⁴⁹ 246.sz. ügyirat. Korszun, 2016. 465–467.

⁵⁰ 418. sz. ügyirat. Korszun, 2018. 735. Forrás: AUSZBU ZO, Fond 7., op. 1.Sz.-5700. 1–5. kötet)

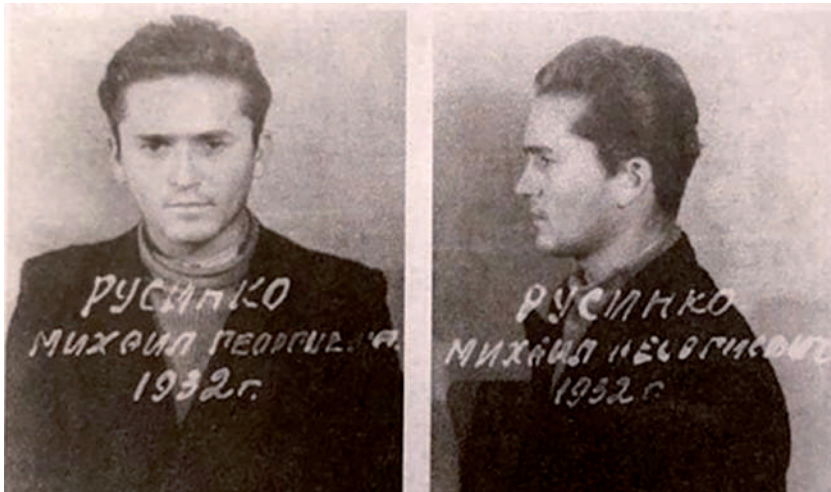
A sorozatos kihallgatások után a Kárpátaljai Területi Bíróság szovjetellenesség vádjával 1955. február 11–12-én:

- a hangadó **Csori Jurij/Georgij** (apja Szemen, Zubivka/Beregfogaras, 1933–2019) Szánfalván/Sztanovóban dolgozó tanítót 10 évi szabadságvesztésre ítélte;

Francuh Petro és Rohács Ivan börtön fotója

- **Francuh Petro** (apja Ivan, Makarjevo/Makarja 1934) munkácsi rokkant állományú lakost és **Rohács Ivan** (apja Mihajlo, Zubivka/Beregfogaras, 1932) tiszaujlaki lakost, a munkácsi mezőgazdasági szakiskola diákját 6 évi szabadság veszteségre ítélte;

Ruszinko Mihajlo börtön fotója

– 1955. november 11–12-én **Ruszinko Mihajlo** (apja Georgij, Barbovo/Bárdháza, 1932) tényleges katonai szolgálatból visszarendelt fiatal 10 évi szabadság veszteségre ítélte. 1991-ben rehabilitálták őket.

Az állítólagos kommunistaellenes tevékenységéért elítélt **Csori Jurij** a koncentrációs táborból 1956-ban szabadult, ahol merész hangú, a szovjet rabszolgatartó rezsimet ostromozó lágerversereket is írt.⁵¹ Sajnálatos módon csak 1991-ben, a független Ukrajnában rehabilitálták. Ennek ellenére Csori Jurij számos irodalmi alkotás és tudományos munka szerzője, szótárakat szerkesztett és folklórt gyűjtött.

A rendszerváltozás után a ruszin értelmiségieket tömörítő Ungvári Duhnovics Társaság aktív vezetőségi tagja volt a történész **Fülöp Lajos** elnök mellett. Bátran kiállt a ruszinság jogainak visszaállításért, írásaiban is hallatta véleményét.

⁵¹ „Krivavi tinyi kremlju”. Literaturna tvorecsiztya represszovanih zakarpatciv. – Uzsgorod: VAT Vidavnicтво „Zakarpatyja”. 2006. 567–578.

Csori Jurij portréja. A szerző gyűjtése.

2019. április 11-én 85. életében Ungváron hunyt el **Csori Jurij** Gulág-túlélő, ruszin író és történész.⁵²

(Folytatása következik.)

---

⁵² Elhunyt Jurij Csori. <https://karpataljalap.net/2019/04/14/elhunyt-jurij-csori>

